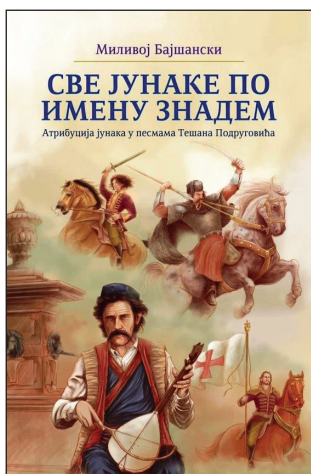

Приказ

Каталог Тешанових јунака

Миливој Бајшански, *Све јунаке по имену знадем: атрибуција јунака у песмама Тешана Подруговића*. Ново Милошево: Банатски културни центар, 2023, 136 стр.

У едицији Прва књига Банатског културног центра до сада су публиковане бројне значајне студије о српској култури, попут *Фрагмената о Лази Костићу* Младена Ђуричића и *Авангардне поезије Растка Петровића* Андрее Беате Бицок. Управо су ова два аутора, поред Радована Влаховића као председника жирија, одлучила да у прошлогодишњи избор уврсте студију Миливоја Бајшанског *Све јунаке по имену знадем: атрибуција јунака у песмама Тешана Подруговића*. Реч је о веома значајном делу за проучавање и сагледавање не само српске епике већ и српске културе уопште, будући да аутор из огромног корпуса који несумњиво познаје захвата сасвим довољно како би кроз карактеризацију јунака које је у својим песмама побројао Тешан Подруговић систематизовао једну веома важну целину.

Иако делује да је разноликост јунака у Подруговићевим песмама предиспозиција за стварање разуђене анализе, Миливој Бајшански показује како је пажљивим читањем и детаљно направљеном схемом могуће доћи до комплексне, а опет јединствене базе података – до једне типологије која проблем атрибуције третира као полазишну тачку за испитивање свих карактеристика значајних за осликавање јунака. Нарочит допринос студије представља могућност коришћења ове схеме у потоњим анализама песама испеваних од стране других певача, чиме би се корпус проширио и, потенцијално, из перспективе атрибуције сагледао у потпуности, што би несумњиво довело до нових увида и целовитијих закључака. Осим атрибуције, као носеће одреднице ове студије, поглавља су посвећена именовану јунака – у ову целину

укључено је седам потпоглавља која име комбинују са презименом, топонимом, етнонимом, ознаком породичног/сродничког статуса, занимањем, ознаком *nomina agentis*, ознаком друштвене, државне, војне или црквене хијерархије и, напоследку, са особиним. Наредне целине испитују одлике јунака, њихов физички изглед, узраст, рухо, оружје, јунаковог коња, порекло или друштвени статус и станиште. Анализа обухвата двадесет песама које је Подруговић испевао Вуку Караџићу,¹ чему је придружен и „Наход Симеун“ – егземплар приповедне епике која са епском песмом дели наративност, хронолошки редослед и поступност. Корпус је увећан за још две песме, „Марко Краљевић и Филип Маџарин“ и „Грујица и паша од Загорја“, због уверења Владана Недића да је реч о Тешановим песмама, а Бајшански наводи како „атрибуција јунака у овим песмама потврђује његову претпоставку“ (8).

У уводним белешкама осликан је најпре лик Тешана Подруговића, који, према Вуковим и Недићевим записима, и сâм подсећа на епског јунака достојног својих најупечатљивијих стихова. Односно, како Бајшански наводи, народни певач је несумњиво своје особине даривао својим ликовима, а лични итинерер пренео је у путеве којима су се његови јунаци кретали, што је резултовало стварањем варијанти са одступањима у том погледу. Осим необичног изгледа и интересантног живота, нарочито су истакнуте његове стваралачке интервенције, попут казивања „Находа Симеуна“ у руху религиозне легенде која се приближава епској песми, појачане карактеризације Марка Краљевића и оплемењивања главног јунака у песми „Женидба Душанова“. Искорак у његовом певању Бајшански препознаје и кроз атрибуцију која је најчешће дата из перспективе певача, осим када се открије као коментар лика. Аутор пажљивим читањем и консултовањем обимног континента литературе упоређује, допуњава, супротставља и дописује своје закључке о увек актуелној усменој епици. Интересантан је увид у то да Марко Краљевић у тринаест песама, као ни Милош Обилић, није задобио стални епитет: „Маркова титула прераста у презиме и тежи да се фиксира уз његово име, да се не понавља уз друга имена, или не буде често уз имена других епских јунака усменог фолклора“ (21). За свако одступање од реченог или у сврху допуњавања исказа, аутор у

¹ „Женидба Душанова“, „Марко Краљевић и Љутица Богдан“, „Марко Краљевић и Вуча џенерал“, „Цар Лазар и царица Милица“, „Женидба Марка Краљевића“, „Марко Краљевић познаје очину сабљу“, „Марко Краљевић и кћи краља арапскога“, „Марко Краљевић и Арапин“, „Марко Краљевић и Муса Кесеџија“, „Марко Краљевић и Ђемо Брђанин“, „Женидба Ђурђа Смедеревца“, „Женидба Поповић Стојана“, „Женидба Тодора Јакшића“, „Новак и Радивој продају Грујицу“, „Женидба Ива Голотрба“, „Женидба Стојана Јанковића“, „Женидба Ивана Ришњанина“, „Сењанин Тадија“, „Ришњанин хаџија и Лимун трговац“, „Поп Црногорац и Вук Копривица“.

фусноти нуди коментар са објашњењем или наводи извор на који се позива, сугеришући како истраживање отвара врата и тумачењима која превазилазе оквире задатог циља.² Нарочито су корисна објашњења турцизама или архаизама, уобичајених у усменој епици, која, иако често коришћена као формулативна и радо цитирана чак у свакодневном животу, ипак представљају одређену непознаницу за оне који их изговарају.

Бајшански истиче како је јунак епске песме углавном именован по принципу *nomen est omen* и да његов карактер није устаљен, да често варира, а да се на основу аутентичних особености издваја у односу на колектив: „На основу описа јунака добијамо својеврсни оквир за психолошка и емотивна нијансирања јунака, који успостављају односе са другим ликовима и тиме граде рељефност свога лика“ (31). Из широке лепезе јунака аутор издваја најупечатљивије, попут кнеза Лазара, који према супрузи Милици показује „продубљене и отворене емоције“ (40), или Марка Краљевића, са одликама од позитивних до крајње негативних, осликаних у мање јуначким поступцима, „чиме се битно нарушава конзистентност лика“ (41). Физички изглед је, како аутор наводи, углавном сведен на формулативне изказе и већински фрагментаран, а свако изневеравање ових поступака резултује јаснијом индивидуализацијом. Интересантно је то да су Подруговићеви јунаци каткад голобради или безбради, па је упадљива њихова андрогина, предпубертетска лепота. У сваком сегменту свог рада Бајшански прецизно разврстава јунаке, било то по старосној доби, доминантним бојама или изгледу одеће, маркирајући сва одступања као места наглашене карактеризације, где је потребно сагледати певачеве интервенције. Примера ради, осим „св’јетлог одијела“, „ћузел одијела“, „дивног одијела“, „чудног одијела“, Тешан пева и о руку застрашујућем – када Марко Краљевић обуче крзно од курјака, стави на главу капу од вучје длаке и поприми натприродну снагу тих животиња, а уз то окрене и ћурак наопако, те се активира његова убилачка (вучја) ћуд.

Значајан део ове анализе припада и класификацији оружја, те сазнајемо да су код Подруговића ножеви нејуначки реквизити, а да је најзаступљенија сабља. Свега два јунака (Облачић Раде и Иво Голотрб) поседују палошину – дугачак и широк двосекли мач, а посебан део студије посвећен је атрибутима змајевитих јунака. У одељку о оружју испитане су карактеристике буздована које змајеборци бацају у небо: „Та надљудска снага, којом се змајеборци нападају из облака, долази

² У оквиру 110 страна студије исписано је безмало 200 фуснота (са објашњењима, појашњењима и додатним тумачењима или упоредним сагледавањем анализа других проучавалаца теме у најширем смислу).

од родитеља који није људско биће [...] Свако од ових јунака, бацајући своје оружје у облаке и дочекујући га назад, указује на директну повезаност са оностраним простором, са натприродним“ (79). Изузетно порекло јунака тема је засебног поглавља, у ком су сагледана и бића са демонским својствима, попут Балачка и Мусе Кесеције, али и јунаци неизвесног порекла. Као један од најнеразвијенијих сегмената атрибуције Бајшански наводи станиште, које битно не маркира изузетност јунака. За овај сегмент важна је опозиција свој – туђи, која заједно са иницијацијом премрежава целу студију о атрибуцији јунака, будући да су преласци у домен туђег деловања или у доба зрелости граничне ситуације, које доводе до сукобљавања са често претећим другим, током ког се потенцијално може открити карактер обе стране.

Песме Тешана Подруговића Бајшански карактерише као „добродошло освежење јер чини епизоде упечатљивим, а њихове јунаке хуманијим и ближим слушаоцу/читаоцу“ (112). На примеру двадесет и три песме аутор је показао на чему почива упечатљивост онога што је Подруговић казивао и како га је управо атрибуција, односно индивидуализација, уместо до тада подразумеване формулативности издвојила у односу на друге певаче. Пажљивим читањем, бројањем, разврставањем и анализирањем Миливој Бајшански је пред будуће читаоце и проучаваоце српске књижевности и културе као важан и вредан путоказ поставио ову студију која је, уверени смо, само почетак једног опсежнијег рада на стварању великог каталога епских јунака.

Маријана С. Јелисавчић Карановић / Marijana S. Jelisavčić Karanović
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет /
The Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
E-mail: marijanajelisavcic11@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-0336-0978>

Примљено/Received: 14. 3. 2024.
Прихваћено/Accepted: 18. 3. 2024.